

УДК 343.82

DOI 10.32755/sjlaw.2024.02.007

Боднар І. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Пенітенціарна академія України,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-4016-9276;

Кондратов Д. Ю.,

кандидат юридичних наук, доцент,
головний спеціаліст відділу науки, вищої та професійної
освіти управління науки, вищої, професійної освіти
та кадрового забезпечення Департаменту науки і освіти
Харківської обласної військової адміністрації,
м. Харків, Україна
ORCID: 0000-0001-5426-4878;

Кирієнко А. І.,

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Пенітенціарна академія України,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0009-0005-1884-9488

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

У статті проаналізовано та досліджено найбільш нагальні проблеми щодо забезпечення безпечного середовища в установах виконання покарань на сучасному етапі реформування Державної кримінально-виконавчої служби України. Автори звертають увагу на те, що останні реформи пенітенціарної системи не є достатніми, а проблематика зазначеної сфери все більш привертає увагу суспільства і потребує її вирішення.

Ключові слова: пенітенціарна система, Державна кримінально-виконавча служба України, установа виконання покарань, виправна колонія, слідчий ізолятор, безпека, фізична, процедурна та динамічна безпека, засуджений, права, обов'язки, виправлення та ресоціалізація, позбавлення волі, праця засуджених, трудові відносини, особи рядового і начальницького складу, персонал, дисципліна, відповідальність, добір, порядок та умови проходження служби.

Постановка проблеми. Реалії сьогодення вимагають від правоохоронних органів держави підвищених заходів щодо особистої безпеки і безпеки населення, створюючи безпечне середовище в державі, звісно як у межах своєї компетенції, так

і виконання функцій, притаманних Збройним Силам України та іншим складовим силам оборони, про що свідчать завдання, які були покладені і виконувались співробітниками Пенітенціарної академії України у 2022 році.

Так, співробітники Державної кримінально-виконавчої служби повинні безпосередньо здійснювати заходи щодо недопущення вчинення пенітенціарного та постпенітенціарного рецидиву. У зв'язку з тим, що метою виконання покарань та відповідно і діяльності співробітників служби є виправлення та ресоціалізація засуджених і запобігання вчинення ними злочинів як під час відбування покарання, так і після звільнення, необхідне забезпечення адміністративних потреб установ виконання покарань спеціально підготовленим персоналом. З цією метою існує реальна потреба у виробленні моделі підготовки особового складу установ виконання покарань з урахуванням усіх складових безпеки в установах виконання покарань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема наукової розробки реформування системи кримінальних покарань з метою забезпечення безпеки та відбування була предметом дослідження таких вітчизняних учених, як: К. А. Автухов, О. М. Бандурка, І. Г. Богатирьов, І. В. Боднар, А. О. Галай, Т. А. Денисова, О. М. Джу́жа, О. Г. Колб, І. О. Колб, І. М. Копотун, О. І. Кіслов, О. В. Лисодєд, О. М. Літвінов, В. Г. Павлов, М. С. Пузирьов, А. Г. Перегудов, А. В. Савченко, А. Х. Степанюк, А. А. Ткаченко, М. І. Хавронюк, С. В. Царюк, О. О. Шкуга, О. С. Яворська, Д. В. Ягунов, І. С. Яковець та ін. Натомість існує нагальна потреба в переосмисленні каральних елементів цього покарання.

Метою статті є дослідження окремих аспектів забезпечення безпеки як під час відбування покарання, так і після звільнення засуджених.

Виклад основного матеріалу. Як ми зазначали раніше, сьогодні в практичному та науковому середовищі панує доктрина, що безпека в установах виконання покарань складається з трьох компонентів: фізична, процедурна, динамічна. Елементи фізичної безпеки передбачають особливість будівництва установ виконання покарань з урахуванням можливості здійснення належної охорони та нагляду за засудженими, можливість за-

безпечення належного рівня безпеки як засуджених, так і інших осіб, зменшення рівня впливу криміногенно зараженого середовища на засуджених [1]. Наступний елемент безпеки в установах виконання – це процедурна безпека, яка передбачає створення системи нормативно-правового забезпечення процесу виконання та відбування покарання, проведення превентивних заходів щодо недопущення порушення режиму в установах виконання покарань, забезпечення порядку ізоляції засуджених, пропускного режиму тощо [2; 3].

Відповідно, що динамічна безпека розглядається як особливий вид управління установою виконання покарань, в основу якого покладено такі принципи організації кримінально-виконавчої та запобіжної діяльності, як: професійна поведінка персоналу, завдяки якій ефективність виконуваних ним функцій зростає; гарантування безпеки значною мірою спирається на позитивні взаємини між персоналом та засудженими; усвідомлення процесів, що відбуваються в установі, а також гарантування в ній безпечного та надійного середовища; забезпечення належного співвідношення персоналу і засуджених; забезпечення конструктивного режиму виконання та відбування покарання на засадах гуманізму і справедливості; формування в персоналу та засуджених взаємної зацікавленості в безпечному середовищі; залучення засуджених до програм зниження схильності до протиправної поведінки; незалежно від стійкості та доброзичливості взаємин із засудженими персонал не повинен забувати, що основна мета – безпека [4, с. 57].

Саме з цією метою існує необхідність у розробці новітніх підходів у підготовці персоналу щодо володіння навичками всіх елементів безпеки. Саме тому ми пропонуємо наступний курс навчання персоналу установ виконання покарань.

Обґрунтування цього курсу полягає в тому, що незважаючи на те, що останні реформи пенітенціарної системи дозволили стати їй більш відкритою та прозорою, проблеми зазначеної сфери все більш привертають увагу суспільства і потребують їх вирішення. На цьому етапі реформування триває процес переосмислення низки цінностей, форм і підходів до роботи з особами, які опинилися за ґратами. З кожним днем усе більше екс-

пертів у сфері виконання кримінальних покарань усвідомлюють необхідність запровадження визнаних світовою спільнотою і закріплених у відповідних міжнародних документах принципів та норм, що охоплюють усі напрями діяльності системи.

Беззаперечним є і той факт, що пенітенціарна сфера на всіх рівнях її функціонування потребує впровадження передового європейського досвіду в управлінні в'язницями. Необхідним є і переосмислення та зміна підходів не тільки до питань дотримання прав і свобод засуджених і осіб, взятих під варту, а і до питань, пов'язаних з соціально-правовим захистом персоналу ДКВС, питань підвищення іміджу служби тощо. Також надзвичайно актуальними залишаються аспекти заміни карального підходу в роботі із засудженими на реабілітаційний. Одним із ключових моментів у цьому процесі є запровадження в практику діяльності кримінально-виконавчої служби принципів динамічної безпеки, що на сьогодні має широке застосування в пенітенціарних установах Європи.

Мета курсу полягає у: формуванні в курсантів, студентів, слухачів загального поняття концепції динамічної безпеки та необхідності впровадження її принципів, форм та підходів у практичну діяльність персоналу органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України; розвитку професійних компетентностей, необхідних для ефективного виконання професійних завдань і функцій, що спрямовані на свідоме застосування принципів та підходів динамічної безпеки в процесі управління в'язницею з метою створення в ній безпечного середовища для всіх категорій осіб (засуджені, персонал, інші особи).

Відповідно до поставленої мети завдання полягають у необхідності: довести до слухачів загальні положення застосування підходів та принципів динамічної безпеки, мету і сутність динамічної безпеки в УВП; сприяння підвищенню теоретичних знань та професійної компетентності працівників щодо міжнародних стандартів тримання засуджених у місцях позбавлення волі; сформованості в персоналу вмінь та навичок роботи з в'язнями з використанням принципів та підходів динамічної безпеки, а саме побудови довірливих, позитивних стосунків з ними; закріплення в персоналу якостей, які дадуть можливість

бути здатним: дотримуватись принципів динамічної безпеки, етичного та гуманного поводження із засудженими; виявляти і попереджувати конфліктні ситуації серед засуджених; здійснювати вплив на засуджених з метою їх виправлення; виявляти, запобігати та припиняти злочини та інші правопорушення з боку засуджених.

Відповідно до зазначених компонентів структура курсу складається з вступної частини та трьох модулів. Розглянемо їх більш детально.

Вступна частина полягає в роз'ясненні загальних підходів до безпеки та концепції управління в'язницями з урахуванням вимог фізичної, процедурної і принципів динамічної безпеки, розкритті змісту сучасних вимог документів у сфері захисту прав людини щодо питань безпеки та дотримання прав засуджених.

Перший модуль «Фізична безпека» передбачає такі складові: визначення методів, форм та способів (заходів) формування нової концепції пенітенціарної системи України з метою створення сучасної моделі установи виконання покарань з урахуванням досвіду розвинених країн світу; концепція фізичної безпеки, її місце у структурі забезпечення безпеки та охорони у в'язниці: національний і міжнародний досвід; особливості використання заходів фізичної безпеки в колоніях різних рівнів безпеки, сучасні підходи в архітектурі та дизайні місць позбавлення волі, фізичні бар'єри, засоби для локалізації та ізоляції; сучасні підходи до обладнання установ виконання покарань технічними засобами охорони: система охорони периметра та інші електронні системи безпеки; система контролю доступу на різні об'єкти, засоби ідентифікації та верифікації осіб, система відеонагляду, системи обшуку та перевірки: металошукачі, рентгенівські апарати та інші пристрої, які допомагають ідентифікувати і запобігати ввезенню контрабанди до в'язниці; сучасні підходи щодо модернізації установ виконання покарань новітніми системами охорони, нагляду і контролю; особливості взаємодії систем захисту в установах виконання покарань; спеціальні засоби, засоби активної оборони, вогнепальна зброя як один з компонентів фізичної безпеки.

Другий модуль має назву «Процедурна безпека». Цей модуль має таку тематику: режим як один із засобів виховного впливу на засуджених, їх виправлення та ресоціалізацію, запо-

бігання пенітенціарного і постпенітенціарного законодавства з урахуванням вимог міжнародних документів у сфері захисту прав засуджених та міжнародного досвіду розвинутих країн світу; первинна і вторинна класифікація засуджених до покарань, пов'язаних з позбавленням волі, з метою визначення відповідних умов тримання в УВП, національний та міжнародний досвід; організація пропускнуго режиму і режиму локалізації, оглядова та обшукова робота, проведення заходів, передбачених розпорядком дня, процедура прийому до установи і звільнення з неї (національна та світова практика); ізоляція засуджених, постійний нагляд за ними, їхні права, обов'язки та законні інтереси, безпека засуджених і персоналу, роздільне тримання різних категорій засуджених; різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії; зміна умов тримання засуджених як складові режиму відповідно до національного законодавства; організація праці засуджених, трудові відносини із засудженими, їх загальноосвітнє та професійно-технічне навчання; процедура застосування заходів заохочень і стягнень як елемент впливу на засуджених, національна і світова практика; особливості дій персоналу в умовах ускладнення оперативної обстановки в установі виконання покарань та в разі виникнення надзвичайних обставин (фізичний та психологічний аспект); сучасні підходи щодо подальшого розвитку організації процедурної безпеки в країнах ЄС.

Третій модуль це «Динамічна безпека», яка містить у собі необхідність опанування таких напрямів: особливості штату в'язниць з урахуванням вимог динамічної безпеки; підбір, підготовка та перепідготовка персоналу установ виконання покарань з урахуванням особливостей гендерного підходу; сучасні підходи щодо формування міжособистісних навичок у співробітників установ виконання покарань; підготовка персоналу з протидії маніпулюванню з боку засуджених; програма підготовки персоналу до дій при надзвичайних обставинах; особливості організації модульного управління та просоціального моделювання; стимулювання діяльності персоналу установ виконання покарань, сучасні напрями забезпечення його соціального та правового захисту (так званий економічний напрям

запобігання злочинності); сучасний підхід до принципів відповідальності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України та види стягнень, які можуть застосовуватись до нього; вимоги до застосування заходів динамічної безпеки з метою створення безпечного середовища в установах виконання покарань; впровадження підходів динамічної безпеки в роботі персоналу установ усіх рівнів безпеки з вивчення особистості засудженого з метою визначення ступеня його небезпеки; оцінка ризиків, з метою обрання правильного алгоритму поведінки із засудженими; особливості медичного забезпечення засуджених у сучасних умовах; підготовка до звільнення засуджених з установ виконання покарань, їх постпенітенціарний супровід.

Висновки. Саме опанування цими навичками та вміннями надасть змогу підготувати тренерів (осіб, які будуть спроможними викладати і надавати змогу в самостійному оволодінні знаннями з елементів фізичної, процедурної та динамічної безпеки.

Проте цей напрям потребує значних адміністративних та ресурсних витрат з: відвідання установ виконання покарань розвинутих країн світу; отримання візуальних матеріалів; проведення гостьових лекцій із запрошенням фахівців з досвідом реформування пенітенціарних систем і спеціалістів з технічного забезпечення; отримання методичних рекомендацій у різних сферах безпеки; проведення круглих столів з фахівцями у сфері пенітенціарної системи тощо. Саме така діяльність надасть можливість наблизити національну пенітенціарну систему до пенітенціарних вимог розвинутих країн світу.

Список використаних джерел

1. Боднар І. В. Забезпечення безпеки в установах виконання покарань. *Науковий вісник Сіверщини*. Серія: Право. 2021. № 1 (12). С. 92–102.
2. Олійник О. І., Звенигородський О. М. Правові аспекти формування та трансформації інституту умовного засудження в Україні. *Право і суспільство*. 2018. № 1. С. 252–257.
3. Боднар І. В., Олійник О. І. Умовно-дostroкове звільнення від відбування покарання: окремі питання законодавчої та правозастосовної практики. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 48. С. 77–83.

4. Проблеми формування правової держави в Україні в умовах глобалізації : монографія / [О. М. Іваній (кер. авт. кол.) та ін.] ; Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми : Цьома С. П., 2018. 127 с.

Bodnar I.,

PhD in Law, Associate Professor,
Head of the Department of Tactical and Special Training,
Penitentiary Academy of Ukraine,
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-4016-9276;

Kondratov D.,

PhD in Law, Associate Professor,
Chief Specialist of the Science Department,
Higher and Vocational Education Management Department of Science
and Education of the Kharkiv Regional Military Administration,
Kharkiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5426-4878;

Kyrienko A.,

Senior Lecturer at the Department of Tactical and Special Training,
Penitentiary Academy of Ukraine,
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0009-0005-1884-9488

SEPARATE ASPECTS OF SECURITY ENSURING IN PENITENTIARY INSTITUTIONS

The article discusses the necessity of implementing admitted by the world community and enshrined in relevant international documents principles and norms of dynamic security as one of the forms of ensuring the security of penitentiary institutions and its implementation into the national legislation of Ukraine. In particular, the main aspects of comprehensive application of principles and forms of physical, procedural, and dynamic security are defined with the aim of transitioning from a punitive method of dealing with convicts to a rehabilitative one.

The authors believe that during the study of these issues, it is necessary to outline the following questions: regarding physical security, it is a matter concerning modern approaches to equipping penitentiary institutions, modernization of perimeter security systems and other electronic security systems, physical barriers, means for localization and isolation, access control systems, means of identification and verification of people, video surveillance systems, the use of metal detectors, X-ray machines, and other detection devices; regarding procedural security, it is a matter concerning the regime as the main means of educational influence on convicts, especially related to the study of world practice regarding the organization of admission regime, search work, application of incentive and punitive measures, actions of personnel in

case of emergencies while respecting the rights, freedoms, and legitimate interests of convicts; regarding dynamic security, it is a matter related to the introduction into the activities of penitentiary institution personnel of its principles and approaches in working with convicts, establishing trustful and positive relationships with them, forming interpersonal skills in personnel, and their training to resist manipulation by convicts, and so on.

Key words: *Penitentiary system, State Criminal and Executive Service of Ukraine, penitentiary institution, correctional colony, pre-trial detention center, security, physical, procedural, and dynamic security, convict, correction and resocialization, labor, convict labor, labor relations, ordinary and managerial personnel, discipline, responsibility, selection, conditions and terms of service.*

References

1. Bodnar, I. (2021), "Ensuring security in penitentiary institutions", *Scientific Herald of Sivershchyna*. Series: Law, No. 1, pp. 92–102.
2. Oliinyk, O. I. and Zvenyhorodskyi, O. M. (2018), "Legal aspects of the formation and transformation of the institution of suspended sentence in Ukraine", *Law and Society*, Kyiv, pp. 252–257.
3. Bodnar, I. V. and Oliinyk, O. I. (2018), "Release on parole from serving a sentence: specific issues of legislative and law enforcement practice", *Journal of Eastern European Law*, No. 48, pp. 77–83.
4. *Problems of forming the rule of law in Ukraine in conditions of globalization* : monograph (2018), FOP Tsoma S. P., Sumy.